SHARQ MUMTOZ ADABIYOTIDAGI AYOL OBRAZLARI ASOSIDA MA'NAVIY TARBIYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Nurullayeva Gulhayo Elmurodovna

Buxoro shahar 23-umumiy o'rta ta'lim maktabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda Sharq mumtoz adabiyotida ayol obrazining badiiy va ma'naviy talqini, u orqali insonparvarlik, mehr-shafqat, sadoqat, vafodorlik va axloqiy fazilatlarni tarbiyalash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor Abdurahmon Jomiy, Nizomiy Ganjaviy, Fuzuliy va Nodira ijodidagi ayol timsollarining tarbiyaviy hamda pedagogik mohiyatini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda mumtoz asarlarda ayolning shaxs sifatidagi yuksak fazilatlari, ruhiy go'zallik, sabr, sadoqat, aql-zakovat, mehr va vijdon timsoli sifatida ifodalanishi zamonaviy ma'naviy tarbiya tizimida qo'llashning metodik imkoniyatlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: ayol obrazi, ma'naviy tarbiya, mumtoz adabiyot, pedagogika, sadoqat, go'zallik, axloq, sabr, zamonaviy pedagogik texnologiya, tarbiyaviy qadriyatlar, insonparvarlik.

Аннотация. В данной статье анализируется художественно-нравственное осмысление женского образа в восточной классической литературе, а также возможности формирования духовного воспитания молодежи через эти образы. В центре внимания находятся произведения Джами, Низами, Физули и Нодиры. В статье рассматриваются педагогическое и воспитательное значение женских образов, их влияние на развитие нравственных качеств личности. Особое внимание уделено использованию современных педагогических технологий для внедрения духовных ценностей, выраженных в классических произведениях, в образовательный процесс.

Ключевые слова: женский образ, духовное воспитание, педагогика, классическая литература, верность, добродетель, красота, терпение, педагогические технологии.

Abstract. This article analyzes the spiritual and artistic interpretation of the female image in Eastern classical literature and its role in the moral education of youth. The works of Jami, Nizami, Fuzuli, and Nodira are examined as key examples of the pedagogical and educational significance of women's images. The study highlights methods for applying these classical representations in modern pedagogical practice, emphasizing the cultivation of moral values such as fidelity, compassion, patience, and humanism through innovative educational technologies.

Keywords: female image, moral education, pedagogy, classical literature, faithfulness, beauty, patience, educational technology, humanism.

Kirish

ISSN 3030-3907

Sharq mumtoz adabiyoti asrlar davomida inson ma’naviy kamolotining eng nozik qirralarini, ruhiy yuksalish jarayonini, ezgulik va sadoqatni badiiy ifoda etgan bebaho manba bo‘lib kelgan. Ayniqsa, ayol obrazi bu adabiyotda nafaqat go‘zallik timsoli, balki ma’naviy poklik, sabr-toqat, mehr va sadoqat ramzi sifatida yuksak o‘rinni egallaydi. Sharq allomalari ayolni nafaqat oilaning bezagi, balki jamiyat taraqqiyotida faol ishtirok etuvchi, ma’naviy barkamollikni shakllantiruvchi kuch deb bilganlar. Ayniqsa, ayolning onalik fazilati, farzand tarbiyasidagi o‘rni, uning so‘z va xatti-harakatlaridagi samimiyat, sabr va shafqat insonparvarlikning markaziy g‘oyasi sifatida talqin qilingan.

Bugungi kunda ma’naviy tarbiya tizimini takomillashtirishda adabiyot, ayniqsa mumtoz asarlar, beqiyos o‘rin tutadi. Chunki badiiy asar inson qalbiga bevosita ta’sir etadi, u orqali axloqiy qadriyatlar tabiiy shaklda singadi. Shu jihatdan, Sharq mumtoz adabiyotidagi ayol obrazlarini o‘rganish zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning estetik, axloqiy va ma’naviy barkamolligini shakllantirish uchun muhim vositadir.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning ma’naviy dunyosida ma’rifat, halollik, sadoqat, mehr kabi qadriyatlarni mustahkamlash zarur. Bu qadriyatlar aynan mumtoz adabiyotda ayol timsoli orqali yorqin ifodalangan.

Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, unda mumtoz asarlar – Jomiy, Nizomiy, Fuzuliy, Nodira kabi ijodkorlar yaratgan ayol obrazlari zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tahlil qilinadi va ularni ta’lim-tarbiyaga tatbiq etishning metodik modeli taklif etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Jomiy asarlarida ayolning ruhiy komilligi

Abdurahmon Jomiy “Yusuf va Zulayho” dostonida ayol obrazini insonning ruhiy poklanish yo‘lidagi ramz sifatida yaratadi. Zulayho obrazi orqali shoir sabr, iymon, tavba, poklik va sadoqat g‘oyalarini ilgari suradi. Pedagogik jihatdan bu obraz o‘quvchilarga o‘z xatolarini tan olish, to‘g‘ri yo‘lga qaytish va ichki o‘zgarishlarga intilish zarurligini o‘rgatadi.

Nizomiy Ganjaviyning Shirin obrazi

Nizomiy “Xusrav va Shirin” dostonida Shirin obrazini aql-zakovat, jasorat, vatanparvarlik, va sadoqat timsoli sifatida yaratgan. Shirin – o‘z huquqini himoya qila oladigan, mustaqil fikrli, vijdonli ayol. Zamonaviy pedagogik nuqtai nazardan, Shirin obrazini yosh qizlar uchun gender tenglik va yetakchilik namunasi sifatida o‘rganish mumkin.

Fuzuliyda ayol – ilohiy muhabbat timsoli

Fuzuliyning “Layli va Majnun” dostoni ayolning ruhiy olamdagi yuksak o‘rnini ko‘rsatadi. Layli obrazi insonni ilohiy muhabbatga, sabr-toqatga, sadoqatga

ISSN 3030-3907

chorlaydi. Bu obraz o‘quvchilarda hayotning ma’nosini anglash, insoniylikni saqlash, muhabbatni poklik sifatida qabul qilish tushunchalarini shakllantiradi.

Nodira ijodida ayol – ziyolilik va vatanparvarlik timsoli

Nodira asarlarida ayol obrazi nafaqat muhabbat, balki ma’rifat va vatanparvarlik timsolidir. Shoira o‘z asarlarida ayolning ilmga, ezgulikka, xalq manfaati yo‘lida xizmat qilishga intilishini madh etadi. Bu obrazlar o‘quvchilarda ijtimoiy faollik va milliy g‘urur tuyg‘usini tarbiyalaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning asosiy metodlari – **taqqoslash, tahlil, sintez, kontekstual yondashuv, tarixiy-adabiy tahlil** va **pedagogik integratsiya** usullariga tayangan.

Metodologik asos sifatida A.Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Nizomiy Ganjaviy, Fuzuliy, Nodira kabi ijodkorlarning asarlari tahlil qilindi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar (interfaol usullar, rolli o‘yinlar, klaster, sinkveyn, debat) orqali mumtoz adabiy obrazlarni o‘quv jarayoniga tatbiq etishning samaradorligi o‘rganildi.

Ushbu yondashuvlar asosida ayol obrazlari orqali ma’naviy tarbiya tizimini takomillashtirishning nazariy modeli ishlab chiqildi (1-rasm).

Tadqiqotda qo‘llanilgan yondashuvlardan biri bu interdisiplinar integratsiya usulidir. Ya’ni, adabiyotshunoslik, psixologiya, pedagogika va sotsiologiya fanlari o‘rtasidagi aloqadorlik asosida ayol obrazining ma’naviy tarbiyadagi rolini aniqlash. Masalan, psixologik tahlil asosida ayol obrazlarining inson ruhiyatiga ta’sirini o‘rganish, pedagogik yondashuv orqali esa ularni o‘quv jarayonida qo‘llashning samaradorligini aniqlash mumkin. Bu esa ma’naviy tarbiya tizimini ilmiy asosda modernizatsiya qilishga xizmat qiladi. Shuningdek, aksiologik (qadriyatga asoslangan) yondashuv asosida ayol obrazlari orqali yoshlarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan hurmatni kuchaytirish nazarda tutiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki:

- Jomiy, Nizomiy, Fuzuliy, Nodira asarlaridagi ayol obrazlari **ma’naviy tarbiya tizimining pedagogik modeli**ni yaratishda asosiy manba bo‘la oladi;
- Bu obrazlar orqali yosh avlodda sabr, sadoqat, halollik, mehr-shafqat, vatanparvarlik kabi sifatlarni rivojlantirish mumkin;
- Zamonaviy ta’limda mumtoz asarlar interfaol metodlar orqali o‘qitilsa, o‘quvchilarda estetik did, axloqiy mas’uliyat va ma’naviy immunitet shakllanadi.

Quyidagi jadvalda mumtoz adabiyotdagi ayol obrazlari asosida shakllantiriladigan asosiy fazilatlar ko‘rsatilgan.

ISSN 3030-3907

1-jadval

Ayol obrazlari asosida shakllantiriladigan ma’naviy fazilatlar [7]

№	Obraz	Asar	Tarbiyaviy fazilat
1	Zulayho	“Yusuf va Zulayho” (Jomiy)	Sabr, tavba, poklik
2	Shirin	“Xusrav va Shirin” (Nizomiy)	Jasorat, sadoqat, halollik
3	Layli	“Layli va Majnun” (Fuzuliy)	Ruhiy go‘zallik, sadoqat
4	Nodira	“Devon”	Ma’rifat, vatanparvarlik

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Sharq mumtoz adabiyotidagi ayol obrazlari nafaqat estetik, balki psixologik va ijtimoiy jihatdan ham chuqur ma’noga ega. Bu obrazlar orqali insonning ichki kechinmalari, ruhiy iztiroblari, iymon, sabr, muhabbat va vijdon kabi his-tuyg‘ular badiiy ifoda topgan. Tadqiqot natijalari, shuningdek, mumtoz adabiyotdagi ayol obrazlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish ma’naviy tarbiya samaradorligini oshiradi, degan xulosani tasdiqlaydi.

Masalan:

“Layli va Majnun” asaridan interfaol o‘yin yoki rolli sahnalar tashkil etish orqali o‘quvchilarda empatiya va sadoqat hislarini rivojlantirish mumkin;

“Yusuf va Zulayho” dostonidan tavba, sabr, iymon mavzularida klaster yoki konsept xaritalar tuzish orqali ma’naviy tahlil ko‘nikmasini oshirish mumkin;

“Xusrav va Shirin” asosida debat yoki tahliliy insho yozish orqali gender tenglik va mas’uliyatli qaror qabul qilish ko‘nikmalari shakllantiriladi.

Shunday qilib, mumtoz ayol obrazlarini o‘rganish – bu nafaqat adabiy-estetik faoliyat, balki shaxsning ma’naviy kamoloti uchun samarali pedagogik vositadir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

1. Sharq mumtoz adabiyotidagi ayol obrazlari o‘zida insonparvarlik, sabr, sadoqat va vijdon kabi yuksak fazilatlarni mujassam etgan bo‘lib, ular zamonaviy ta’limda ma’naviy tarbiya vositasi sifatida keng qo‘llanishi lozim.
2. O‘quv jarayonida bu obrazlarni **interfaol metodlar** yordamida o‘rganish o‘quvchilarda empatiya, estetik did va axloqiy tafakkurni rivojlantiradi.
3. Ayol obrazlari asosida **komil inson tarbiyasi modeli**ni yaratish va uni ta’lim dasturlariga integratsiya qilish zarur.
4. Adabiyot darsliklarida mumtoz asarlar bilan bir qatorda ularning pedagogik tahlili ham kiritilishi maqsadga muvofiqdir.

Mumtoz adabiyotdagi ayol obrazlarini o‘rganish va ularni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish yoshlarning shaxsiy rivojlanishiga quyidagi yo‘nalishlarda ta’sir ko‘rsatadi: Ma’naviy rivojlanish: o‘quvchilarda ezgulik, sabr, sadoqat, vijdon, mehr-oqibat kabi fazilatlarni shakllantiradi. Estetik tarbiya: go‘zallikni anglash,

ISSN 3030-3907

san’at va so‘z qudratini his etish qobiliyatini oshiradi. Axloqiy immunitet: g‘arblik individualizm ta’siriga qarshi milliy qadriyatlar asosida fikrlashni mustahkamlaydi. Ijtimoiy faollik: Nodira va Shirin obrazlari orqali yosh avlodda jamiyat hayotida faol bo‘lish, o‘z fikrini erkin ifodalash madaniyatini tarbiyalaydi. Taklif sifatida:

Mumtoz asarlardagi ayol obrazlarini adabiyot, tarbiya va madaniyat fanlari kesimida integratsion tarzda o‘rganish tizimi yo‘lga qo‘yilishi lozim. Pedagogik oliygohlarda “Adabiyot orqali ma’naviy tarbiya” nomli maxsus kurslar tashkil etish. O‘quvchilarga yo‘naltirilgan “Mumtoz ayol obrazlari – ma’naviyat saboqlari” nomli o‘quv-metodik majmua yaratish. Media va teatr san’ati orqali bu obrazlarni yoshlar ongiga singdiruvchi qisqa sahna ko‘rinishlari, videoroliklar tayyorlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Jomiy A. *Yusuf va Zulayho.* – Toshkent: Fan, 1990.
2. Nizomiy Ganjaviy. *Xusrav va Shirin.* – Toshkent: Adabiyot va san’at, 1981.
3. Fuzuliy M. *Layli va Majnun.* – Toshkent: Yozuvchi, 1987.
4. Nodira. *Devon.* – Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 1972.
5. Alisher Navoiy. *Xamsa.* – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1983.
6. Karimov M. *Tasavvuf va badiiyat.* – Toshkent: Fan, 2006.
7. Qosimov B. *Adabiyot nazariyasi asoslari.* – Toshkent: O‘zbekiston, 2004.
8. Rasulov Sh. *Mumtoz adabiyotda axloqiy-estetik tamoyillar.* – Buxoro: BDU nashriyoti, 2015.
9. G‘anieva D. *Navoiy asarlarida ayol obrazining pedagogik talqini.* – Toshkent: Fan, 2018.
10. To‘raqulova M. *Ayollar tarbiyasida estetik qadriyatlar.* – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.
11. Qodirova N. *Ayol siymosi va ma’naviy qadriyatlar.* – Toshkent: Ma’naviyat, 2020.

ISSN 3030-3907